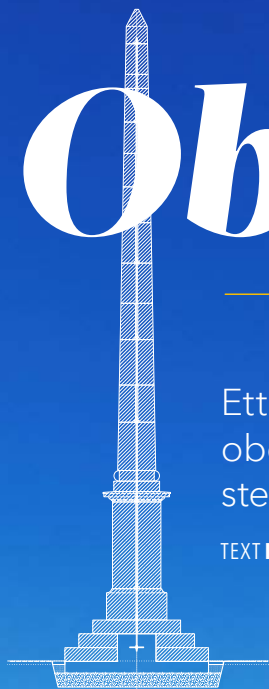

Obeliskens — *ax till limpa*

Ett omöjligt uppdrag – därför lika omöjligt att tack nej till. Den nya obeliskens på Slottsbacken har flyttat fram gränsen för vad svensk stenindustri kan åstadkomma. Fullblodproffs har samarbetat i tre steg.

TEXT **PETER WILLEBRAND** FOTO **HALLINDENS GRANIT, JAN LINDELL & ANNA RUT FRIDHOLM**

Lenart Martinsson
har arbetat i sten-
brottet sedan 1978.

1 STENEN

FÖRESTÄLL ER ATT arbeta med ett komplicerat projekt under två intensiva veckor. Utfallet är högst osäkert på grund av omständigheter som man inte kan råda över. Som till exempel naturens nycker. Ett berg berättar inte allt för den som försöker ta en bit av det. Även den mest perfekta yta kan dölja sprickor och spänningar, som frigörs när berget utsätts för påverkan.

Föreställ er då den frustration som det innebär att börja om på nytt efter ett sådant försök, och att lägga två ytterligare veckor med samma förutsättningar att lyckas eller misslyckas.

Platschef Lennart Martinson och hans mannar vid Hallinden Granits brott i Tossene vet hur det känns. Det var först när man borrar och kilat ut det fjärde stora blocket som de kunde konstatera att man verkligen fått ut den sten som skulle hålla för att utgöra fundamentet för den nya 280 ton tunga Obeliskan vid Slottsbacken i Stockholm.

Måtten, volymen och tyngden gör den till av de största block som Lennart Martinson plockat ut från berget under sitt yrkesliv.

– Jag har arbetat här sedan 1978. Det är bara ett fåtal gånger som vi fått en beställning av den här storleken. Vi har visserligen tagit ut enorma block till det danska konstprojektet Dodekalliten, men Obeliskan ska klara specifika mått från spiran och nedåt till fundamentet, säger han.

Med totalt åtta arbetsveckor enbart för fundamentet är det kanske heller inte

”Kombinationen av leveranskapacitet och rätt nyans var avgörande för projektet.”

så märkligt att arbetet drog ut på tiden. Å andra sidan är storleken som vanligt inte allt. De rätta nyanserna av Tossene Grå Bohus har varit lika viktiga för att Obeliskan ska få ett enhetligt utseende. Det är en granit med förhållandevis liten variation, vilket bland annat gör den vanlig i både markbeläggningar och fasader. Det var också den stensort som låg närmast originalet, Stockholmgraniten som inte bryts längre.

– Kombinationen av leveranskapacitet och rätt nyans var avgörande för projektet, säger Lennart Martinson.

Han har också haft stora nytta av sina 42 år i brottet. Han vet var man ska söka för att hitta rätt sten i berget.

– Det har varit den största utmaningen, att hitta ställena i berget som

förenar storlek med nyans. Tossene har en varmgrå nyans med en viss variation som ändå ska vara naturlig när alla delarna monterats samman till en enhet.

Den nya Obeliskan kommer att stå på sin plats i århundraden framåt, betydligt mer stabil än den förra.

– Det är klart att man är stolt över att ha fått chansen att arbeta med ett prestigeprojekt och något som kommer att leva kvar för generationer framåt, säger Lennart.

– Samtliga inblandade är också proffs: från planering, brytning, utförande, leverans till montering. Det märks tydligt på resultatet. ■

VÄND!
STENHUGGAREN TED ZAAR

2 STENHUGGAREN

► **DET VAR ETT** projekt där utmaningen i sig var tillräcklig för att stenhuggaren Ted Zaar och hans mannar skulle vilja ta sig an den.

– Jag brukar ju alltid säga att gärna jobbar med ”omöjliga” uppdrag, och när uppdraget med Obelisken väl dök upp sa jag direkt till Jörgen Lundgren på Hallindens Granit att det här måste vi bara göra. Dessutom är det ju en nationell symbol som kommer att stå på plats för flera framtida generationer, det blir ett arv som vi som arbetat med projektet lämnar efter oss. Det är klart att sånt också lockar.

Ted Zaars namn brukar förekomma i samband med stora konstprojekt och avancerade lösningar, inte sällan har han på ett eller annat sätt bidragit i projekt som senare belönats med Stenpriset. Men även om han är van vid att gå utanför mallen för att hitta lösningar har han med Obelisken ställts inför utmaningar som han tidigare inte stött på. Storlek och detaljer måste samspela ännu mer när det handlar om stora volymer som ska fogas samman.

– Allt måste stämma. När man till exempel jobbar med sneda kanter får en liten avvikelse väldigt stora konsekvenser, säger Ted.

MEN DET ÄR inte bara bearbetningarna som kräver ett hantverk utöver det vanliga, även de praktiska förutsättningarna för att kunna utföra hantverket kräver kreativa lösningar.

– Det var till exempel nödvändigt att kunna bearbeta delarna från alla sidor samtidigt, därför skapade vi halvmeterhög plintar som delarna placerades på.

En annan utmaning har transporterna varit. Större tyngd och volym ökar risken för att skador uppkommer under transport.

– Därför har det varit väldigt noga förberedelser i hela logistikkedjan. Man gör inga chansningar en sådan här gång, vilket också inneburit att projektet drog ut på tiden.

Ted Zaar gillar tuffa utmaningar.

Med Ted Zaars intresse för konst, hans omvittnade hantverksskicklighet och förmåga att hitta kreativa lösningar tycker man att det också borde följa ett eget intresse för att skapa och skulptera i sten.

– Jag har ofta fått den frågan, att jag själv borde börja göra konst. Men jag tycker inte att jag har den förmågan, att ta fram idéerna. Däremot är jag blivit bra på att förstå och förverkliga andras idéer, att ta den där idéen på papperet till att bli verklig.

OCH DET ÄR just den begåvningen som än en gång kommit till sin rätt med Obelisken. Det omöjliga blev möjligt. ■

Delen som utgör postamentet väger 43 ton.

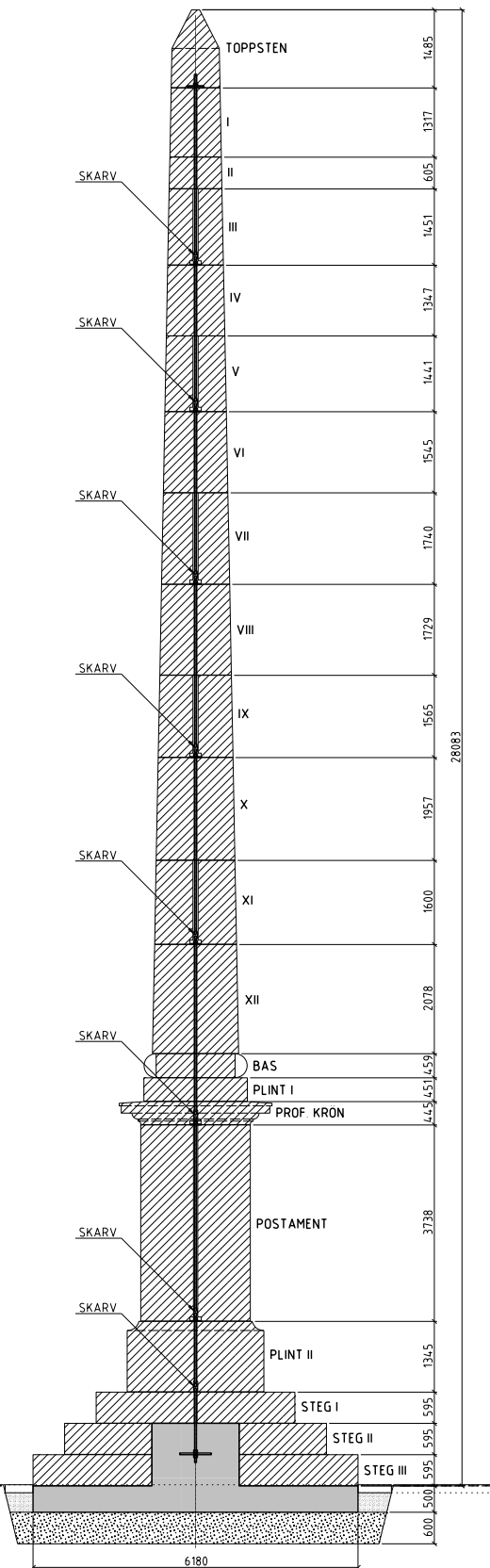
Tradition från Öland

Mysinge Stenhuggeri AB är ett familjeföretag i den tredje generationen och har sedan 1930-talet brutit och förädlat den öländska kalkstenen. Vi levererar Ölandskalksten till det stora och lilla projektet, både i inne- och utemiljö.

Mer information om produkter och bearbetningar finns på vår hemsida.

MYSINGE
STENHUGGERI

”Skulle ett av hörnen få ta tyngden från de övriga skulle det knäckas sönder.”

FAKTA

OM OBELISKEN

Obeliskan vid Slottsbacken är en gåva till Stockholms stad från Gustav III, som ett tack för vakt-hållningen under ryska kriget 1788–1790. Den är ritad av arkitekten och målaren Jean-Louis Desprez och rest av byggmästaren och uppfinnaren Jonas Lidströmer. Obeliskan avtäcktes den 30 oktober 1800. Tidigt uppstod problem med sprickbildningar i stenen, bland annat orsakade av rostande järnkramlor. År 2012 spärrades obeliskan av på grund av rasrisk och i juni 2017 monterades den ner. Den gamla obeliskan bestod av Stockholmsgranit, som inte längre bryts. Som ersättningssten valdes Bohusgraniten Tos-sene Grå från ett av Hallindens Granits stenbrott. Den nya obeliskens delar stagas upp av en centrumpåle i rostfritt stål. Hela konstruktionen väger 280 ton. Den största delen – postamentet – väger 43 ton.

3 MONTÖREN

VOLYM, TYNGD OCH gravitationens spelregler. Obeliskan ger dig bara en chans, och den kräver kirurgisk precision. För att klarar uppdraget behövs en kran med särskilda lyftanordningar. Delarna måste också förarbetas, med fästen, borrhål och bultar som leder rätt. Varje del är som en pusselbit med en unik passform.

Man får heller inte glömma det stora vattenpasset som ska försäkra att tyngden fördelas jämnt när delen väl ska släppas ned sin på plats. Det är ett kritiskt moment.

– Postamentet väger 43 ton, skulle ett av hörnen få ta tyngden från de övriga skulle det knäckas sönder, säger Mikael Medin, vd för Närkesten som monterat Obeliskan.

Postamentet kom på plats en morgon i april, med lastare som varnade för långsamt gående transport. Strax före midsommar var Obeliskens pyramidion – toppdelen – på plats. I efterarbetena har fogmaterialet kommit på plats och Postamentet har börjat få nya inskriptioner.

När man nu står bredvid Obeliskan och inspekterar delarna som utgör helheten anar man alla långa förberedelser, noggranna beräkningar och detaljerade

ritningar som varit nödvändiga. Man inser även att det har krävts speciällösningar och verktyg, enbart framtagna för monteringen.

– Vi samarbetade bland annat med en smed som fick ta fram fästena som vi har använt.

Den nya obeliskan är uppbyggd kring en centrumpåle i rostfritt stål som ska öka stabiliteten.

– Stålpålen är monterad i delar, precis som den 30 meter höga Obeliskan, säger Mikael Medin.

NÄRKESTEN HAR GENOM åren utfört mängder av olika monteringsarbeten, allt från nyproduktion till kulturhistoriska restaureringar. Företagets medarbetare är också vana vid att röra sig i närheten av Slottsbacken, under flera år har många av dem arbetat med restaureringen av Slottet.

– Men vi har aldrig varit i närheten av något liknande. Det närmast vi kommit är när vi monterade granitportalerna vid Nils Ericson Terminalen i Göteborg, men de delarna vägde ”bara” sju ton. ■

VÄND!

PAPPANS GULDRING I TOPPEN

HANS PLACERADE PAPPANS GULDRING UNDER TOPPSTENEN

HANS BERGSTEN VID Närkesten har varit en ledande montören av Obelisken, från inledande planeringsmöten till att toppdelen kom på plats. Även han beskriver ett uppdrag som man endast får en gång i livet, och som har allas blickar riktat mot sig under tiden som det pågår.

– Vänner och bekanta har varit väldigt intresserade och frågat hur det går, det är man ju inte riktigt van vid från andra uppdrag.

Obelisken har även varit en följetong i medierna, som rapporterat i takt med varje ny större händelse.

– När vi skulle montera Postamentet stod pressfotografer alldeles bakom oss. Dessutom filmades hela förloppet. Då gäller det också att vara fokuserad. Skulle något gå fel och stenen skadas, så skulle det ta väldigt långt tid att få fram en ny.

JUST MONTERINGEN AV Postamentet var också det mest kritiska momentet under hela projektet.

– Natten innan hade jag lite svårt att sova, erkänner Hans.

En annan stor utmaning har varit att få alla delarna att bilda den enhetliga kroppen som Obelisken utgör för betraktaren.

– Sten är ju ett naturmaterial med avvikelser inom vissa toleranser. Det gör att man till exempel ibland får justera linjer och likande i efterhand för att dölja avvikelserna.

Hans Bergstens pappa Lars ville så gärna se Obelisken när den var på plats, men han dog i våras i sviterna av covid. Guldringen under toppstenen blir ett minne över honom och vår tid för framtida generationer.

Det är förstas inte heller att bara att stapla delarna på varandra när man fått den första på plats.

– Varje sten har vi fått lyfta 5–10 gånger innan vi hamnat rätt.

Vid släppet fördelas stenens tyngd på tolv tunna blyplåtar (1–5 mm) med mätten 12x12 cm.

– Det måste ske samtidigt och i exakt jämvikt, annars riskeras något av hörnen att skadas.

När stenen är på plats fylls fogarna som genomgående är 5 millimeter.

– Är det något som man lärt sig från det här projektet så är det hur jäkla noggrann man måste vara. Varje moment måste vara genomtänkt i förväg, man vill inte råka ut för några överraskningar.

Det gick ju också bra hela vägen, den enda skadan på en av delarna i projektet uppkom i samband med en transport.

HANS BERGSTEN ÄR 65 år och om några år kommer Obelisken också att stå där som ett monument över en yrkeskarriär, något att vara stolt över. Men den kommer även att utgöra ett särskilt och personligt minne för honom, i form av en guldring som ligger under toppstenen.

– Den tillhörde min pappa Lars. Han var väldigt intresserad av Obelisken och ville att jag skulle köra honom förbi platsen när den stod färdig. Men vi hann aldrig, han dog i våras i sviterna av covid. Att lägga ringen där var mitt sätt att hedra honom. ■